

VERDIENDE LOON OP ZAND

Simon van Wetten

Aanhoort, Gemertenaren, het wrede lot van een dorpsgenoot. Hoe hij afweek van het rechte pad en eindigde voor galg en rad. Hij zette, 't is crimineel, de mensen voor wat geld het mes op de keel. Maar, naar de wetten van dit land, kreeg hij zijn verdiende loon in Loon op Zand.

In 1752 arresteerden de gerechtsdienaren van de grondheerlijkheid Venloon, anders genaamd Loon op Zand, de van Gemert geboortige Pieter van der Horst alias Piet van Gemert. Ondanks zijn jeugdige leeftijd - toen hij gevangen werd genomen was hij 'ongeveer' 23 jaar - had deze Pieter al heel wat onverkroppelijke zaken op z'n geweten. Zijn kerfstok zou, bij wijze van spreken, als schutsboom op Koks niet hebben misstaan. "Buiten pijn en banden van ijzer," dus zonder de pijnbank of andere martelwerktuigen, bekende Pieter van der Horst een hele serie overvallen, diefstallen en mishandelingen.

Het eerste wat Pieter toegaf, was zijn betrokkenheid bij de diefstal en moord, op 26 februari 1750 begaan aan de persoon en ten huize van Jan Jansen op de Koutert in Wessem, Noord-Limburg. Pieter en zijn makkers hadden de deur van het huis "met een hout opengelopen" en alle bewoners gebonden en gekneveld. Jan Jansen werd, onder bedreiging van een pistool, gesommeerd de bergplaats van het geld aan te wijzen, maar dat weigerde hij te doen. Daarop werd er op hem geschoten, zodanig dat hij daardoor "aflijvigh" is geworden. Vervolgens werd Jans vrouw aan handen en voeten gebonden en op de grond gezet, het hoofd met een "vrouwenrock" bedekt, terwijl de bendeleden alles in het huis doorzocht hebben. Toch was de buit niet groot. Het enige dat zij meenamen waren "enige kleederen."

Pieter van der Horst herinnerde zich ook nog wel de huisbraak en diefstal die hij met zijn bende pleegde in de Beerse, bij Oirschot. Daar waren op 12 september 1749 de molenaar en zijn gezin het slachtoffer. Ook in dit geval werd de deur met een "swaar hout" opengebroken en de aanwezigen aan handen en voeten gebonden. Deze keer was de vangst groter. Het geld, kleren, lijnwaad en andere goederen die weg werden gesleept, leverden ieder bendelid bij de eindafrekening 25 pattacons op.

Op 12 maart 1750 sloeg de bende van Piet van Gemert toe in het buitengebied van Weert, in een boerderij nabij de Teuniskapel. De boer en zijn huisgenoten werden naar beproefd recept aan handen en voeten gebonden. Voor de boer en de boerin bleef het daar helaas niet bij. Met gloeiende tangen werden zij "gepikt en genepen" en letterlijk gepord om te verklappen waar het geld was verstopt. De rovers verdeelden het roofgoed op het Weijveldbroek en konden allemaal vijftien pattacons in hun geldbuidel stoppen, nog los van hun aandeel in de geroofde klederen en lijnwaad.

In de nacht van 17 op 18 juli 1749 overvielen Pieter en zijn kompanen een boer te Veghel. Zij verschaften zich toegang door onder de achterdeur door te graven. Echter, de deur tussen het achterhuis en de boerderij zelf was ook goed afgesloten en daarom sloegen de rovers eenvoudig een groot gat in de muur naast het middelste gebint. "Dat sij de luijden van den huijse handen en voeten gebonden hebben en de man en vrouw met stokken geslagen hebben, dat sij aldaar aan gelt gestolen hebben seventien schellingen en eenige kleederen en lijwaat." Dit keer kon de bende dus niet zoveel meeslepen. Wellicht betrof het een arme boer, misschien ook was het wel een slimme boer die er meerdere geheime bergplaatsen op na hield. Het kan ook zijn dat Pieter en consorten bij hun bezigheden werden gestoord. In ieder geval werden zij bij hun tocht van Veghel naar de Peel, waar zij blijkbaar een schuilplaats hadden, achtervolgd. De situatie werd zo benard, dat de bende de geroofde goederen achterliet. Er werd geschoten en Pieter van der Horst werd door een 'snaphaan' in de rug getroffen. Daarna werd ook zijn arm geraakt en aldus gekwetst was Pieter niet bij machte te ontkomen.

Tijdens de verhoren bekende Pieter schuldig te zijn aan nog meer delicten,

Henri. Laué fecit

Prospectus Castelli Loon op't Zandt

J. van Croos delin.

Op dit kasteel heeft Pieter van de Horst waarschijnlijk zijn laatste dagen doorgebracht.

maar de schepenen en drossaard Justinus van Gennep vonden het niet nodig dat allemaal gedetailleerd op schrift te stellen. Zo was het wel genoeg. Immers, "alle voorschreven zaken zijn in een land waar goede policie vigeert en justitie geadministreerd wordt, niet te tolereren noch te lijden." Om anderen een exempel en afschrik te geven en met het pre-advies van drie onpartijdige rechtsgeleerden werd door de schepenen van Loon op Zand voor recht verklaard dat de gevangene Pieter van der Horst zal worden gebracht ter plaatse waar men gewoon is executie van de criminele justitie te doen. Pieter werd ter dood veroordeeld.

Wanneer u en ik aldus gevonnist zouden worden, dan zouden u en ik heel erg schrikken, bang worden en terecht doodsangst uitstaan. Maar daar had men in die wrede tijden wat op gevonden. De manier waarop de doodstraf werd uitgevoerd was zo hemelsgierend langzaam en gemeen, dat u en ik zouden zeggen: "Was ik maar dood." En dat gebeurde dan ook en zo was iedereen tevreden.

Naot. krese geperdisteert, en t. telve nesein
Schepenen en Secretaris eijgehandig onder
Leekent op dato als in t. hooft deert,
Dit is het hand X merk van Pieter
Van der Horst, verklaart niet te kunne
Schrijven
Arijaan de Luyn

W. J. Sille Secretaris. P. M. Kerswijne
mij present

Dit is het hand X merk van Pieter van der Horst, verklaart niet te kunnen schrijven. (Of: hoe teken ik mijn eigen doodvonnis?)

Eerst werd Pieter van der Horst alias Piet van Gemert, volgens de normen van zijn tijd nog niet eens tot z'n mondige jaren gekomen, geradbraakt. Daarna greep de "meester van den scherpengeregten," de beul, een buitenmodel bij en houwde het hoofd af. Dat hoofd werd op een pin gezet en het dode lichaam naar het "buitengerecht" vervoerd om aldaar tentoongesteld te worden totdat het door de lucht en door de vogels zou zijn verteerd.

Aldus kwam een jeugdige edoch notoire crimineel uit Gemert aan zijn eind. Reclassering noch werkstraf waren van toepassing. "Zand erover," in Loon op Zand toch een tamelijk voor de hand liggende uitdrukking, was Pieter zowel letterlijk als figuurlijk niet gegund.

In het gemeentearchief van Gemert levert enig spuurwerk de volgende gegevens over Pieter van der Horst op:

Op 19 mei 1727 werd Pieter te Gemert gedoopt. Zijn geboortehuis stond in

de Pandelaar, zijn vader heette Simon Henricx van der Horst en zijn moeder torste een dubbele voornaam; Clara Maria Peters.

De oorsprong van de familie lag op de Doonheide, daar woonde grootvader Hendrik Simons van der Horst.

Pieter was de jongste van de vijf kinderen uit het eerste huwelijk van zijn vader. De oudste zuster Marie scheelde twaalf jaar in leeftijd met Pieter.

Het toen nog zo onschuldige Pieterke was nog maar een menneke van twee toen zijn moeder overleed. "Sepulta est Clara uxor Simonis Hendricx" en ze werd pro deo begraven. Vader Simon liet er geen gras over groeien en hertrouwde, na een half jaar weduwnaarschap, met Maria Bartels van de Steen en bezorgde vervolgens Pieter en de andere kinderen uit zijn eerste huwelijk meer dan een dozijn halfbroertjes en -zusjes.

Er werd een ruimere behuizing gezocht voor al die jonge aanwas in 't Straetje (de Kapelaanstraat), maar toen Marie, de oudste zuster, trouwde met ene Lucas Ollesteijn en naar Loon op Zand vertrok, zag Pieter toch zijn kans schoon en ging met zijn zus mee. Hij was toen dertien jaar. Hoe hij de laatste elf jaren van zijn leven heeft doorgebracht weet u inmiddels.

Enige vergoelijking van zijn gedrag lijkt me op z'n plaats. Z'n moeder heeft hij nauwelijks gekend, z'n stiefmoeder liep constant zwanger rond en had genoeg aan haar eigen kroost. Vader Simon had het niet breed en verloor zijn zoon natuurlijk uit het oog toen die naar Loon op Zand vertrok. Zou Simon van der Horst geweten hebben van de levenswandel en het wrede einde van Pieter? Hij heeft in ieder geval zijn zoon ruimschoots overleefd; hij stierf, 77 jaar oud, in 1769. Een respectabele leeftijd, zeker wanneer we in aanmerking nemen dat hij de vader was van twintig kinderen. Een hele bende! Allicht dat er dan eentje tussen zit die echt bendelid wordt....

- Met dank aan Peter van de Wijngaard en Marriet Adriaans van het gemeentearchief van Gemert en aan het Streekarchief "Het Kwartier van Oisterwijk."

- Dagtekening van het vonnis: 12 okt. 1752

